

Зазимко О.В. Відкритість новому досвіду як засіб адаптації особистості в сучасних умовах // Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2021 року); за заг. ред. Р.А. Калениченка, І.О. Петухової. – Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2021. – [684 с.] С.87-92.

УДК 159.9

Зазимко Оксана Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету

ВІДКРИТІСТЬ НОВОМУ ДОСВІДУ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відкритість особистості новому досвіду у психологічному розумінні можна розглядати як результат рефлексії в першу чергу теперішніх подій в їх зв'язку з минулим досвідом та перспективою на майбутнє [1]. Особистість усвідомлює власний досвід, а також привласнює (приміряє) на основі осмислення досвід соціокультурний. Ці процеси забезпечують, зокрема, її адаптацію до мінливих умов сучасності.

Розвиток самопізнання, яке є провідною потребою в юнацькому віці, відбувається як за рахунок співвіднесення себе з іншими людьми з опорою на зовнішні моменти, так і за допомогою оперування сформованими знаннями про себе, що призводить до потреби юнаків бути «відмінними від інших». Вказані зміни в особистісній сфері забезпечуються надбаннями когнітивного розвитку, де відбувається подальше звуження щілини між екзистенційним особистісним досвідом та об'єктивним знанням, що наближує адекватність осмислення власного минулого і спрямування сьогодення на реальні здобутки в майбутньому. Юнацький вік, на відміну від підліткового, спрямований на більш реалістичне майбутнє, втім, рівень реалізму

забезпечується інтепретативними можливостями особистості щодо набутого нею досвіду.

У наративних текстах юнаків простежується наявність декількох сюжетних ліній, які пов'язані переважно з особливостями їхнього становлення в дружній та особистісній сферах життя, а також з особливостями самореалізації, як шляху набуття індивідуальності. Ще <88> однією загальною сюжетною лінією юнацького віку є здобутки та перспективи у сфері навчання і професійної діяльності. Семіотичний аналіз наративних текстів не дозволив виділити навчальну та професійну сфери як окремі сюжетні лінії, оскільки, найчастіше, сюжет навчання переростає в перспективу професійної діяльності. Відстежуються також лінії сімейних сюжетів та здобутків у соціальній сфері. У наративах не наводяться сюжети, пов'язані з сферою матеріального благополуччя, хоча 6 % життєвих завдань юнаків належить саме цій сфері.

Юнацький наратив характеризується незавершеністю спрямованою на перспективу та наявністю інших героїв розповіді, які здійснили той чи інший вплив на певні їхні досягнення. Інші особи, якими є: батьки, рідня; друзі, вчителі, кохані та інше оточення, – оцінково характеризуються досить рідко, частіше визначається не їх важливість, а лише наявність, тобто не має значення, ким цей персонаж розповіді є для автора, цінується лише вплив, який він здійснив чи здійснює на автора розповіді. Наявні оцінкові характеристики подій та героїв розповіді переважно несуперечливі в структурі часової та логічної цілісності тексту.

Юнак все більше занурюється в суспільне життя, пізнає його особливості, що призводить до усвідомлення власних життєвих очікувань, цілей та перспектив. Розуміння соціокультурного контексту власного життя призводить до необхідності не іманентного (що залишається всередині меж можливого досвіду), а трансцендентного розуміння власного життєвого досвіду, в якому з'являється здатність до об'єднання різних точок зору. В інакшому випадку життєвий досвід особистості буде або «закритим» від зовнішньої інформації, яка поступає від інших осіб та соціокультурного

середовища, або ж він «відмовиться» від своєї власної позиції. Рефлектуюче відособлення, яке формується у даному віці, забезпечує відкритість власного досвіду до досвіду іншого при прийнятті та повазі останнього. В онтогенезі людини рефлектуюче відособлення є більш пізнім механізмом розуміння та інтерпретації досвіду. <89>

Звичайно, в ранньому юнацькому віці чужі життєві історії не можуть відособлено сприйматися від власних історій особистості. Проте, на кінець юнацького віку, особистість отримує здатність набувати досвіду, що дозволяє їй стати в позицію позазнаходження (за М. М. Бахтіним) або рефлексивну позицію (за П. Г. Щедровицьким), що вказує на більш високий рівень розуміння власного життєвого досвіду та відкритості його новому досвіду. Позиція позазнаходження (рефлексивний вихід) забезпечує можливість рефлектуючої діяльності, за допомогою якої створюються складні структури, що сприяють збагаченню і розширенню життєвого досвіду людини.

Даний рефлектуючий процес об'єднує (поглинає) соціокультурний досвід, досвід іншого (суб'єкт розуміння «стає на точку зору іншого») та власний досвід індивіда (суб'єкт не відмовляється від своїх власних поглядів). Такий спосіб розуміння можливий лише тоді, коли індивід володіє специфічними засобами розуміння і певними комплексними уявленнями, що виробляються з метою об'єднання різних «точок зору» і різних діяльнісних позицій [3, с. 493]. Основуючись на розумінні розвитку особистості Н. Чепелевою [2], нами було досліджено наскільки об'єктивно безвідносно до власних досягнень юнаків сприймається ними Інший з його реальними здобутками, тобто рівень відкритості власного досвіду досвіду іншого. Враховуючи те, що у цьому віці продовжується дослідження способів самопрезентації на основі сприйняття, розуміння себе, інших, світу в цілому, дослідження базувалось на вивченні самопрезентаційних повідомлень досліджуваних.

Перед респондентами було поставлено два завдання, які виконувались у різний час. Перше завдання передбачало написання автобіографічного

нарративу. Друге завдання реалізувалось у два етапи: організованого знайомства двох досліджуваних з нетривалою бесідою на особистісні біографічні теми та підготовки і проведення презентації партнера по спілкуванню. <90>

Вербальні тексти обох завдань були піддані семантичному аналізу, результати якого проведені через процедуру кореляційного аналізу.

Інтерпретація отриманих результатів дозволила виділити основні блокуючі штампи розуміння та інтерпретації історії Іншого безвідносно до власних стереотипічних форм сприйняття. Встановлено, що основною блокуючою умовою є акцентування уваги на просторові категорії досвіду і упушення часових, тобто неврахування індивідуальних передумов розвитку та їх перспектив. Відзначено, що особи, які більш широко інтерпретують власний досвід, схильні до позитивного оцінювання досвіду інших. Статистично також встановлено, що відсутність прогностичного передбачення подій блокує розширення особистісного досвіду і побудови подальших перспектив власного життя.

Виділені і часткові когнітивні патерни, які є обмежувальними у розумінні іншого, наприклад: домінування особистісної сфери у власній життєвій історії блокує сприйняття і прийняття дружніх проявів Іншого; акцентування уваги на досягненнях у навчальній сфері блокує розуміння можливостей самореалізації Іншого у сферах, не пов'язаних зі шкільним або вузівським навчанням. Сприяє відкритості досвіду подієва насиченість соціальної сфери власного життя та сфери кохання, що дозволяє неоднозначно «по-філософськи» оцінювати події життя Іншого та його індивідуальність.

Отримані за проведеним дослідженням невисокі кореляційні показники указують на можливість зникнення деяких установлених зв'язків. Але їх кількість безперечно підтверджує те, що розуміння й інтерпретація власного досвіду виражаються за допомогою опосередкованої, а у деяких випадках (особливо це стосується планованих подій майбутнього), і прямої проекції інтерпретації власного досвіду на розуміння Іншого.

Дослідження дозволило дійти висновку, що прийняття і розуміння досвіду Іншого як чинник, що сприяє відкритості новому досвіду, відкритості світу, довірі до нього, інтенсивно розвивається в юнацькому віці. <91>

Зазначимо, молодій людині у сучасному світі щодня доводиться стикатися з великою кількістю інформації, яку вона не встигає не лише інтерпретувати, а й навіть осмислено сприйняти. Особистість змушена одночасно обробляти різні у плановому відношенні ситуації і події соціокультурного та власного життя (які досить часто не мають ніяких структурних зв'язків). Така ситуація не сприяє легкому проходженню процесу рефлексивного відособлення. Тому часто, ведучи розповідь про себе, особистість відступає від наративного жанру і передає опис певної події, яка протікає лише у просторовому полі сприймання та охоплює декілька сюжетних ліній, котрі зовсім не поєднуються автором тексту.

Відкритість новому досвіду в такому випадку може відбуватися на рівні «проковтування» соціокультурних зразків без індивідуальної переробки власних вражень. Такий процес адаптації не сприяє особистісному розвитку. Невміння чи неможливість відгороджуватись від неважливої інформації (фільми, які не розвивають, реклама, яка спонукає до неприйнятної в даному соціумі поведінки тощо) призводить до неповного розуміння та інколи повної відсутності інтерпретації сучасних соціокультурних надбань. Тому, зустрічається велика кількість розповідей про себе, що характеризують особистість за станом, який вона переживає в даний момент, або вказують на індивідуальність особистості безвідносно ситуацій, в яких вона проявляється. Тексти насичені лише характерологічними якостями оповідача за відсутності і натяків на рефлексію.

У великій кількості розповідей про себе увага осіб юнацького віку приділяється опису лише просторових характеристик теперішнього часу. Деякі з них містять рефлексивні роздуми про власні особистісні досягнення. Відмічається факт, що нереклексивні розповіді висвітлюють особистість лише за її характерологічними особливостями та її хобі, інколи мають вказівки на

місце навчання чи професійної діяльності. У розповідях, що містять певний рефлексивний аналіз стану, розкривається більше сюжетних <92> ліній, частіше аналізується сфера навчання та професійної діяльності, з'являються сфери соціальної діяльності особистості та її самоздійснення. Тож, особистість, яка частіше піддає рефлексії свої теперішні стани, є не лише більш відкритою культурному досвіду, а й має більше можливостей реалізуватись у соціумі.

Список використаних джерел

1. Дискурсивні технології самопроекування особистості : монографія / [Н.В.Чепелева, М.Л.Смульсон, С.Ю. Рудницька, О.В.Зазимко, та ін.]; за ред. Н.В. Чепелевої. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 170 с.
2. Чепелева Н. В. Самопроекування особистості у контексті постнекласичної психології. Самопроекування особистості у дискурсивному просторі: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. С. 6–14. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/704560/>.
3. Щедровицкий Г. П. Избранные труды. Москва : Шк.Культ.Полит., 1995. 800 с